

AVRUPA ELEKTRİK PİYASALARINDA ENTEGRASYON¹

Dr. Selin KARATEPE

¹ Bu kitap, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ekonometri Anabilim Dalı, Ekonometri Bilim Dalı'nda savunulan "Avrupa Elektrik Piyasaları: Entegrasyon ve Etkileşimler" başlıklı yayımlanmamış doktora tezinden türetilmiştir.

AVRUPA ELEKTRİK PİYASALARINDA ENTEGRASYON

KASIM 2021

ISBN: 978-975-368-699-0

BASKI - CİLT

Birlik Fotokopi Baskı Ozalit Gıda San. Tic. Ltd. Şti.
Matbaacı Sertifika Numarası: 20179

YAZAR

Dr. Selin KARATEPE

YAYINLAYAN

Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri Sanayi ve Tic. Ltd. Şti.
Cemal Yener Tosyalı Cad. No: 57/A (113)
Vefa-Fatih/İSTANBUL
Tel: (212) 527 0 718
(850)441 0 359
Faks: (212) 519 20 71

www.filizkitabevi.com
bilgi@filizkitabevi.com
Yayıncı Sertifika Numarası: 48596

Copyright© Bu kitabın Türkiye'deki yayın hakları Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım Petrol Ürünleri San. ve Tic. Ltd. Şti.'ne aittir. Her hakkı saklıdır. Hiçbir bölümü ve paragrafı kısmen veya tamamen ya da özet halinde, fotokopi, faksimile veya başka herhangi bir şekilde çoğaltılamaz, dağıtılamaz. Normal ölçüyü aşan iktibaslar yapılamaz. Normal ve kanunî iktibaslarda kaynak gösterilmesi zorunludur.

ÖNSÖZ

Küresel Covid-19 salgın krizi ve sonrasındaki gelişmeler Dünya ekonomisini iki önemli sorun üzerinde daha fazla düşünmeye yöneltti. Bu sorunlardan birincisi insanoğlunun kendi marifeti olan küresel iklim sorunu ve onun yol açtığı gıda arzındaki düzensizlikler; diğeri ise iklim koşullarının bozulmasının en önemli sebeplerinden olan kirli enerji kaynaklarından enerji güvenliğini tahrip etmeden kurtulma sorunudur.

Elektrik enerjisi ikincil bir enerji kaynağı olup temiz kaynaklar kullanılarak elde edilmek kaydıyla küresel ekonominin tercih ettiği temiz enerji kaynaklarından birisi olarak değerlendirilebilir. Örneğin otomobil endüstrisi hızla fosil yakıtlı motorları terk ederek elektrikli otomobillere doğru bir gelişim göstermektedir. Dolayısıyla elektrik piyasasında enerji güvenliği ve iyi işleyen rekabet ortamının gerekliliği önemini gün geçtikçe artıran bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

İş bu kitap konuyu Avrupa Birliği üzerinden ele alarak, Avrupa ortak elektrik piyasası hedefi çerçevesinde Avrupa elektrik piyasasında piyasa bütünleşmesinin derecesini analiz etmeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda kitap, Avrupa Birliği'nde elektrik piyasalarında piyasa bütünleşmesinin önündeki engelleri, bu engellerin aşılmasıyla sağlanabilecek faydaları ve birliğe üye ülkeler arasındaki fiyat ve oynaklık etkileşiminin yönünü ve derecesini sorgulamıştır. Bununla birlikte kitap, üye ülkeler arasında elektrik fiyatları arasında bir yakınsamanın mümkün olup olmadığını da araştırmıştır.

Diğeryandan bu kitap aynı zamanda konu hakkında araştırma yapmak isteyenler için ekonometrik model oluşturma ve uygulama yapabilme konularında katkı sağlayabilme amacını da taşımaktadır.

Bu kitabın ortaya çıkmasında emeği geçen değerli hocalarım, Prof. Dr. Kadir Yasin ERYİĞİT'e, Doç. Dr. Özer ARABACI'ya, Prof. Dr. Mustafa SEVÜKTEKİN'e, ve Doç. Dr. Baki DEMİREL'e içtenlikle teşekkür ederim. Ayrıca, yaşamım boyunca benden desteğini esirgemeyen aileme bana sağladıkları güven ve sevgi ortamı için teşekkür ederim.

Son olarak, çalışmadaki mevcut hata ve eksikliklerin sorumluluğunun tamamen tarafıma ait olduğunu bildirir; kitabın araştırmacılara ve meraklılarına faydalı olmasını dilerim.

Dr. Selin KARATEPE

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	ii
TABLolar	vii
ŞEKİLLER	viii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	xii

BİRİNCİ BÖLÜM

REKABETÇİ ELEKTRİK PİYASALARININ ÖZELLİKLERİ VE AVRUPA ELEKTRİK PİYASALARI

1.1. ELEKTRİK ENDÜSTRİSİNE İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR	16
1.1.1. Elektrik Endüstrisinin Yapısal Özellikleri	16
1.1.2. Elektrik Piyasalarında Rekabet	18
1.1.2.1. Elektrik Endüstrisinin Deregülasyonu	20
1.1.2.1.1. Elektrik endüstrisi modelleri	21
1.1.2.1.2. Elektrik endüstrisinde ayrışma türleri	22
1.1.2.2. Rekabetçi Toptan Satış Elektrik Piyasalarının Tasarımı	24
1.1.2.3. Rekabetçi Toptan Satış Elektrik Piyasalarında Ticaret	25
1.1.2.4. Rekabetçi Elektrik Fiyatlarının Özellikleri	27
1.1.3. Elektrik Piyasalarında Piyasa Gücü Sorunu	30
1.1. AVRUPA ELEKTRİK PİYASALARI	31
1.2.1. Yasal Çerçeve	32
1.2.2. Avrupa Toptan Satış Elektrik Piyasaları	35
1.2.2.1. Avrupa Elektrik Borsaları	35
1.2.3. Avrupa Ortak Elektrik Piyasası	40
1.2.3.1. Piyasa Eşleşmesi	41
1.2.3.2. Fiyat Eşleşme Bölgeleri	44

İKİNCİ BÖLÜM

PİYASA ENTEGRASYONU

2.1.	KURAMSAL ÇERÇEVE.....	48
2.1.1.	Piyasa Kavramı ve Piyasa Entegrasyonu	48
2.1.1.1.	Tek Fiyat Yasası	52
2.1.1.2.	Ticarete Elverişlilik ve Rekabet Edebilirlik	53
2.1.1.3.	Rekabetçi Uzamsal Piyasa Dengesi.....	54
2.1.1.4.	Piyasalar arası Oynaklık Aktarımı	57
2.2.	PİYASA ENTEGRASYONUNUN TEST EDİLMESİ	59
2.2.1.	Kısa Dönem Yaklaşım: Dinamik Koşullu Korelasyon Analizi	64
2.2.2.	Uzun Dönem Yaklaşım: Eştleme Analizi	65
2.3.	İLGİLİ LİTERATÜR	67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA ELEKTRİK PİYASALARININ ENTEGRASYONU:

KISA DÖNEM YAKLAŞIM

3.1.	GİRİŞ	77
3.2.	OYNAKLIĞIN MODELLENMESİ	79
3.2.1.	Engle (2002) Dinamik Koşullu Korelasyon Analizi	80
3.3.	VERİ SETİ	87
3.4.	AMPİRİK BULGULAR.....	90
3.5.	SONUÇ.....	131

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
AVRUPA ELEKTRİK PİYASALARININ ENTEGRASYONU:
UZUN DÖNEM YAKLAŞIM

4.1.	GİRİŞ	138
4.2.	YAPISAL KIRILMA VE BİRİM KÖK TESTLERİ	140
4.2.1.	Lee ve Strazicich (2003) Çoklu Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi.....	142
4.3.	EŞTÜMLEŞME ANALİZİ.....	144
4.3.1.	Johansen, Mosconi ve Nielsen (2000) Eşümleşme Yaklaşımı	146
4.3.2.	Vektör Hata Düzeltme Modeli Kısıtlama Testleri	149
4.4.	VERİ SETİ	151
4.5.	AMPİRİK BULGULAR.....	158
4.6.	SONUÇ.....	169
	SONUÇ	172
	KAYNAKLAR	180
	EKLER	190

TABLÖLAR

Tablo 1.1. Avrupa Elektrik Borsaları

Tablo 3.1. Betimsel İstatistikler

Tablo 3.2. CWE bölgesi için DCC-MGARCH modeli parametre tahminleri

Tablo 3.3. CWE bölgesi piyasaları arasındaki korelasyon katsayıları

Tablo 3.4. CSE bölgesi için DCC-MGARCH modeli parametre tahminleri

Tablo 3.5. CSE bölgesi piyasaları arasındaki korelasyon katsayıları

Tablo 3.6. CEE bölgesi için DCC-MGARCH modeli parametre tahminleri

Tablo 3.7. CEE bölgesi piyasaları arasındaki korelasyon katsayıları

Tablo 3.8. SWE bölgesi için DCC-MGARCH modeli parametre tahminleri

Tablo 3.9. SWE bölgesi piyasaları arasındaki korelasyon katsayıları

Tablo 3.10. FUI bölgesi için DCC-MGARCH modeli parametre tahminleri

Tablo 3.11. FUI bölgesi piyasaları arasındaki korelasyon katsayıları

Tablo 3.12. İskandinav bölgesi için DCC-MGARCH modeli parametre tahminleri

Tablo 3.13. İskandinav bölgesi piyasaları arasındaki korelasyon katsayıları

Tablo 3.14. Baltık bölgesi için DCC-MGARCH modeli parametre tahminleri

Tablo 3.15. Baltık bölgesi piyasaları arasındaki korelasyon katsayıları

Tablo 4.1. Betimsel İstatistikler

Tablo 4.2. Lee ve Strazicich (2003) birim kök sınama istatistikleri

Tablo 4.3. Johansen vd. (2000) eştümleşme testi bulguları

Tablo 4.4. NWE-NP bölgesi için kısıtlama testleri bulguları

Tablo 4.5. NWE bölgesi için kısıtlama testleri bulguları

Tablo 4.6. EU-NP bölgesi için kısıtlama testleri bulguları

Tablo 4.7. EU bölgesi için kısıtlama testleri bulguları

Tablo 4.8. NP bölgesi için kısıtlama testleri bulguları

ŞEKİLLER

- Şekil 1.1.** Avrupa elektrik piyasaları arasındaki fiziki elektrik akışları (2015)
- Şekil 1.2.** Avrupa elektrik piyasalarında ihraç edilen elektrik ve ulusal kaynaklardan karşılanan tüketim oranları (2015)
- Şekil 1.3.** Elektrik piyasalarında denge
- Şekil 1.4.** PCR kullanıcısı ve üyesi ülkeler
- Şekil 3.1.** CWE bölgesindeki piyasalar arasındaki oynaklık aktarımı
- Şekil 3.2.** CWE bölgesi piyasaları arasındaki zamanla değişen koşullu korelasyonlar
- Şekil 3.3.** CSE bölgesindeki piyasalar arasındaki oynaklık aktarımı
- Şekil 3.4.** CSE bölgesi piyasaları arasındaki zamanla değişen koşullu korelasyonlar
- Şekil 3.5.** CEE bölgesindeki piyasalar arasındaki oynaklık aktarımı
- Şekil 3.6.** CEE bölgesi piyasaları arasındaki zamanla değişen koşullu korelasyonlar
- Şekil 3.7.** SWE bölgesindeki piyasalar arasındaki oynaklık aktarımı
- Şekil 3.8.** SWE bölgesi piyasaları arasındaki zamanla değişen koşullu korelasyonlar
- Şekil 3.9.** FUI bölgesindeki piyasalar arasındaki oynaklık aktarımı
- Şekil 3.10.** FUI bölgesi piyasaları arasındaki zamanla değişen koşullu korelasyonlar
- Şekil 3.11.** İskandinav bölgesindeki piyasalar arasındaki oynaklık aktarımı
- Şekil 3.12.** İskandinav bölgesi piyasaları arasındaki zamanla değişen koşullu korelasyonlar
- Şekil 3.13.** Baltık bölgesindeki piyasalar arasındaki oynaklık aktarımı
- Şekil 3.14.** Baltık bölgesi piyasaları arasındaki zamanla değişen koşullu korelasyonlar
- Şekil 4.1.** Nord Pool hariç Kuzey-Batı Avrupa (NWE-NP) bölgesi
- Şekil 4.2.** NWE bölgesi piyasaları 2009-2016 yılları arası aylık ortalama fiyat serileri zaman grafikleri
- Şekil 4.3.** NWE-NP bölgesi piyasaları 2009-2016 yılları arası aylık ortalama fiyat serileri zaman grafikleri
- Şekil 4.4.** EU bölgesi piyasaları 2009-2016 yılları arası aylık ortalama fiyat serileri zaman grafikleri
- Şekil 4.5.** Nord Pool hariç Avrupa (EU-NP) bölgesi
- Şekil 4.6.** EU-NP bölgesi piyasaları 2009-2016 yılları arası aylık ortalama fiyat serileri zaman grafikleri

Şekil 4.7. NP bölgesi piyasaları 2009-2016 yılları arası aylık ortalama fiyat serileri zaman grafikleri

KISALTMALAR

- AB:** Avrupa Birliği
- ACER:** Agency for the Cooperation of Energy Regulators (Avrupa Enerji Ajansı)
- ADF:** Augmented Dickey- Fuller
- ARCH:** Autoregressive Conditional Heteroskedasticity
- BEMIP:** Baltic Energy Market Action Plan
- BETTA:** British Electricity Trading and Transmission Agreement
- CCC:** Constant Conditional Correlation (Sabit Koşullu Korelasyon)
- CEE:** Central East Europe (Merkez Dođu Avrupa)
- CSE:** Central South Europe (Merkez Güney Avrupa)
- CWE:** Central West Europe (Merkez Dođu Avrupa)
- DCC:** Dynamic Conditional Correlation (Dynamic Conditional Correlation)
- DF:** Dickey- Fuller
- ECM:** Error Correction Model (Hata Düzeltme Modeli)
- EGARCH:** Exponential Generalized Autoregressive Conditional Heteroskedasticity
- EMH:** Efficient Market Hypothesis (Etkin Piyasa Hipotezi)
- ENTSO-E:** European Network of Transmission System Operators for Electricity
- ESTJ:** Enke- Samuelson- Takayama- Judge
- EUPHEMIA:** Pan-European Hybrid Electricity Market Integration Algoritm
- FUI:** France- United Kingdom- Ireland
- GARCH:** Generalized Autoregressive Conditional Heteroskedasticity (Genelleştirilmiş Otoregresif Koşullu Değişen Varyans)
- LM:** Lagrange Multiplier (Langrange Çarpanı)
- LOP:** Law of One Price (Tek Fiyat Yasası)
- MCR:** Multi Coupling Regions (Çoklu Bölge Eşleşmesi)
- MGARCH:** Multivariate Generalized Autoregressive Conditional Heteroskedasticity
- NE:** Northern Europe (Kuzey Avrupa)
- NETA:** New Electricity Trading Agreement
- NP:** Nord Pool
- nTPA:** negotiated Third Party Access (pazarlığa tabi üçüncü şahıs erişimi)
- NWE:** North West Europe (Kuzey Batı Avrupa)
- OTC:** Over-the-counter (Tezgah Üstü Piyasa)

PCR: Price Coupling of Regions (Fiyat Eşleşme Bölgeleri)

QML: Quasi Maximum Likelihood

rTPA: regulated Third Party Access (Düzenlemeye tabi Üçüncü Şahıs Erişimi)

SWE: South West Europe (Güney Batı Avrupa)

TSO: Transmission System Operator (İletim Sistemi Operatörü)

VAR: Vector Autoregression (Vektör Otoregresyon)

VECM: Vector Error Correction Model (Vektör Hata Düzeltme Modeli)